

LŪN PHÊ-HU

Tè Jîn-siū

Phê-hu pau tī seng-khu ê gōa-bīn; i ê chok-iōng sī chiàu ē-tóe:

1. Sī pó-hō kun-bah.

2. Ū chhiok-kak ê chok-iōng, chiū-sī bong-tiōh gōa-ūi chiū chai ê khoán-sit. Sī in-ūi phê-hu ê chhiok-kak-sió-thé; i ê lāi-bīn ê sîn-keng ū bé-liu. Chhiok-kak (觸覺, touch sense), hiah-ê ê tē it gâu ê só-chāi, chiū-sī chhiú-chng-thâu-á, chih ê bé-liu, chhùi-tūn.

3. Phê sī pài-siat-khì ê chit-ê; i ê chok-iōng sī chhut-kōaⁿ. Kōaⁿ sī chúi ê chit. Kōaⁿ, chit pah hūn ê lāi-bīn, nng hūn sī kōaⁿ-sng ê iâm-hun, kap iū.

4. Phê ū khip-siu ê khùi-lát, chhin-chhiūⁿ súi-gūn lūi ê ióh, ōe khip-jip tī phê-hu-lāi.

5. Sī tiau-hō lāng seng-khu ê thé-un; chhin-chhiūⁿ nā thiⁿ-khì khah jóah ê sí, hiah ê hān-chōaⁿ-kng ê bé-liu tiūⁿ koh khui, só-í kōaⁿ nā lāu-chhut-lāi, lāng chiū khah liāng-léng, khòⁿ-óah. Nā thiⁿ-khì khah léng ê sí, hiah ê kng ōe khah kiu-óa, khah bô hoat kōaⁿ, iā hiah ê khah óa tī phê-hu ê huìh-kng, ōe kiu, jiát-khì chiū khah bōe tui phê-hu lī-khui seng-khu, hóan-tng, tōa tī seng-khu-lāi, só-í lāng chiū ōe sio-lō.

Phê-hu hun chòe nng chân. Téng bīn chân kiò-chòe piáu-phê (表皮, epidermis); tē jī kiò-chòe chin-phê (真皮, dermis).

Tī chit nng chân ê ē-tóe ū kiát-tè-chit, chit-ê kiò-chòe phê-ē-kiát-tè-chit (皮下結締織, subcutaneous connective tissue; tē 88 tô).

Piáu-phê sī chiàu i ê miá só kóng, tī phê-hū ê chòe tē it gōa-kháu ê chō-chit, sī kúi-nā chân ê sòe-pau lāi chiāⁿ-ê.

Piáu-phê lāi lóng bô huìh-kng; tī piáu-phê ê chòe tē i(it?) chhim-chân ê sòe-pau ê tiong-kan, ū tē it sòe tiâu ê sîn-keng.

Piáu-phê iā siōng-siōng ū phí pòh-phìⁿ pòh-phìⁿ teh hiauh-khì-lāi. Thâu-khak ū khah chōe, kiò-chòe thâu-pho; thong seng-khu lóng sī án-ni, siōng-siōng teh hiauh-khì-lāi.

Chin-phê sī phê-hu chō-chit ê tē-jī chân; chit-ê sī iù koh bát ê chō-chit lāi chiāⁿ-ê. Chiap tī piáu-phê ē-bīn bô pīⁿ-pīⁿ, ū chin chōe lūi-ê, kiò-chòe leng-thâu (乳頭, papilla). Chiah ê leng-thâu chiū-sī mng-sòe-kng, kap sîn-keng-bé teh tōa ê só-chāi. Chit ê sîn-keng-bé khì-kū, kiò-chòe chhiok-kak-sió-thé, (觸覺小體, tactile corpuscles; tē 89 tô). Chit ê chhiok-kak sī chai-íⁿ kün-óa ê büt-thé, piáu-bīn sī kút-tiáh, á-sī chho-chho koh-chài büt-thé ê lāi, tun, tēng, nng, ê hun-piat.

Ē-phê sī chho-chho ê chō-chit kap iū lāi chiāⁿ-ê; sī hō lāi-pō ê kut-moh, á-sī kun, ōe-tit kiát-liân tī chin-phê, só-í hō phê-hu ōe í-tōng kap chāi-chāi. Chit ê kiò-chòe phê-ē-kiát-tè-chit.

Nā seng-khu sím-mih só-chāi khah siōng ēng, hit ê phê chiū chiām-chiām pīⁿ khah kâu. Siōng chhēng-ôe ê lāng, i nā thng-chhiah-kha, chiū put-chí oh-tit kiāⁿ, in-ūi soa ōe tiam kha; chóng-sī siōng thng-chhiah-kha ê lāng put-lūn khâm-khiát, á-sī chho-soa lóng bô kan-khó, in-ūi kha-chhioh-tóe ê phê í-keng kâu. Chheng-ēng ê lāng chhiú-phê sī iù-iù, chóng-sī chòe chho-kang ê lāng ê chhiú-phê sī put-chí chho; i nā beh siù-hoe, á-sī chòe iù-mih bōe-ēng-tit.

Phê ê sek-tī bô sio-tāng; ū-ê ɔ, ū-ê āng, ū-ê ŋg, ū-ê pēh; che m̄-sī phê ū hit hō sek, sī piáu-phê ê liām-ék-chân sòe-pau-lāi ū iù-iù ê liáp. Hit ê liáp nā ɔ, phê khòⁿ iā sī ɔ, liáp nā ŋg, phê khòⁿ iā sī ŋg,

kî-û put-lūn sím-mih sek, lóng sī án-ni. Hit ê iù-iù ê liáp nā kìⁿ jít, chiū-ōe pìⁿ khah ɔ, só-í lāng khah siông phak jít, i ê bīn-sek chiū ɔe khah ɔ; siông-siông tiàm chhù-lāi, bīn-sek chiū ɔe khah pèh.

Chin-phê ê lāi-bīn, m̄-nā ũ m̄ng-sòe-huih-kng kap sīn-keng; iáh ũ phê-chi-chôaⁿ (皮脂腺, sebaceous gland) kap hān-chôaⁿ (汗腺, sweat gland). Phê-chi-chôaⁿ ē hun-pì iù lâu kàu m̄ng-kng ê só-chāi, lāi lūn-ték m̄ng-kng kap phê, hō i khah ńg-lūn.

Hān-chôaⁿ ɔe pài-siat kōaⁿ; khoán-sit sī chhin-chhiūⁿ iù-iù ê kng, thàu kàu pē-hu ê gōa-bīn, ē-tóe kng-lê; siat-sú nā ɔe thiū-tít, chiū iok-liók ńng saⁿ hun ê tng. Seng-khu-nih iok-liók ũ 238 bān ê chōe; siat-sú nā ɔe chiap chòe chít tiâu, chiū ũ ńng saⁿ phò lō ê hng. Phê ê lāi-bīn ták só-chāi, ũ chin chōe hān-chôaⁿ, chóng-sī chōe chió bô saⁿ-tāng. Chhiú-chhiúⁿ-nih hit só-chāi chít chhùn ê sù-hong ũ 2800-ê; iáh ũ pát só-chāi put-chí khah chió, chít chhùn sù-hong, chì-ū 400-ê nā-tiāⁿ. Teh chòe kang ê sí, á-sī jòah thiⁿ ê sí, ũ lāi kōaⁿ; chiū ɔe khòaⁿ-kìⁿ chin bēng; chít hō kiò-chòe hoat-kōaⁿ; chóng-sī pēng-siông put-sī thong seng-khu iáh ũ teh lâu-koaⁿ, nā-sī bōe khòaⁿ-kìⁿ; chít hō kiò-chòe chúi-hun-cheng-hoat (水分蒸發, insensible perspiration). Phí-jū lāng nī-saⁿ tī tek-ko, ũn-ũn-á ta-khì, bōe khòaⁿ-kìⁿ hit ê chúi-khì, àn-cháiⁿ-iūⁿ bô-khì; lāng pēng-siông só lâu m̄-chai ê kōaⁿ, iáh sī án-ní.

Chít ê kōaⁿ chít jít só lâu-ê, nā ɔe lóng-chóng chū-chíp lāi niū, tāi-khài ũ kun-pòⁿ ê tng. Khó-kiàn lāi-saⁿ bak-tiòh lâ-sâm, m̄-thang chhēng siuⁿ kú, tiòh siông sóe. Lāng beh khùn ê sí, tiòh ɔaⁿ khùn-saⁿ, chiong jít-sī só chhēng ê saⁿ, tiâu-teh chhe hong, kàu bīn-á-jít thang koh chhēng; mī-sī ê khùn-saⁿ, jít-sī tiòh chhe hong, án-ni lāi thòe-ɔaⁿ.

Siat-sú nā kô-bát hān-chôaⁿ ê kng, hō i bōe lâu kōaⁿ, seng-khu chiū ɔe phòⁿ-pīⁿ. Só-í tiòh siông-siông sóe seng-khu, bián-tit ũ lâ-sâm lāi that-bát hān-chôaⁿ ê kng; che sī put-chí iàu-kín.

Tē it hó ê hoat-tō, chiū-sī chá-khí sí khùn-khí-lāi thong seng-khu lāi sóe, āu-lāi ēng chhò-pò chhut lát chhit kàu phê-hu sio-lō; kiám-chhái ũ lāng bô ék-tí, nā kan-ta ēng bīn-tháng tóe chúi, tōa tē pò lāi jiū, iáh khó-í. Lāng tú-á chiah-pá, m̄-thang sóe-ék, kiaⁿ-liáu ɔe chór-tòng siau-hòa ê tē-chì.

Lāng ê phê-hu nā ũ ôan-chôan, bong-tiòh ũ sòe-khún ê mih bōe jiám-tiòh; chóng-sī nā siū-siong, put-lūn bák-chiu bōe khòaⁿ-kìⁿ ê, nā bong-tiòh chít khoán ê mih, chiū hit ê tók khòai-khòai khip-siu tī huih-nih. Tùi chít ê sió-khóa ê gōan-in, bat ũ i-seng kap khàn-hō sit-lóh sīⁿ-miā.

Tī seng-khu ê phê-hu-nih ũ m̄ng chin chōe. Ták ki ê m̄ng-kng ũ tēng jip tī phê ê lāi-bīn. M̄ng-kng ê thâu ũ kun, só-í ɔe hoat-m̄ng; hit ê kun nā bô-khì, chiū bōe koh hoat; phí-jū chhin-chhiūⁿ chháu-á, nā làm i ê hiòh, á-sī làm ki ɔe koh hoat, kun nā khai-khí-lāi, chiū lóng bô hoat. Chiah ê m̄ng ták ki ũ gōa-bīn tēng-tēng ê chò-chít lāi-bīn khah ńg-ê, kiò-chòe chhé-chít (髓質, medulla tē 88 tô) m̄ng ê lāi-bīn bô sīn-keng, só-í chhut-chāi lāng chián, iáh bōe thiàⁿ; nā-sī phê ê lāi-bīn chiū ũ, só-í chhoah-m̄ng chiah ɔe thiàⁿ.

Tī chng-thâu-á ê bé ũ chng-kah, sī chhin-chhiūⁿ kah ê lūi, chhah jip tī phê ê lāi-bīn, hō lāng ni mih, làm mih khah lī-piān, koh ɔe pang-chān chng-thâu-á khah ũ lát. Chng-kah sī soeh jip phê lāi-bīn ê khang-hūn, tùi jiáu-chhng kap jiáu-bú tit-tiòh iúⁿ-chhī, chiū chiām-chiām khah tng. Ū-sī chng-kah siū-siong thng kah, hit ê jiáu-bú, nā bô pháíⁿ-khì, chiū ɔe koh hoat; jiáu-bú nā phah-pháiⁿ, chiū bōe koh hoat. Beh chai chng-kah ê kái-phò, tiòh khòaⁿ tē 90 tô.